

ЯКІСТЬ ЗАКОНУ ЯК СКЛАДОВА ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРЕЦЕДЕНТНОМУ ПРАВІ ЄСПЛ

Сичова К. О.^{*},
здобувач 1 курсу денної форми здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0005-2832-7712
E-mail: kateryna.sychova.student.law@knu.ua

Сичова К. О. Якість закону як складова принципу верховенства права у прецедентному праві ЄСПЛ.

Стаття присвячена комплексному теоретико-правовому дослідженню концепту якості закону як іманентного та невід'ємного елемента принципу верховенства права у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини. Актуальність обраної теми зумовлена глибокою кризою сучасної західної правової традиції, що супроводжується ерозією засадничих правових принципів та небезпечною тенденцією інструменталізації права політичною владою задля досягнення кон'юнктурних цілей. На основі аналізу останніх звітів міжнародних організацій, зокрема Freedom House за 2026 рік, у роботі констатовано глобальний занепад свободи та зростання автократичних тенденцій, що створює пряму загрозу для передбачуваності та чіткості правового регулювання.

У роботі здійснюється ґрунтовний аналіз еволюції доктрини якості закону в рішеннях Страсбурзького суду. Досліджено шлях розвитку концепції від справи «The Sunday Times v. the United Kingdom» (1979), де було закладено фундамент вимог доступності та передбачуваності норми, до рішень у справах «Malone v. the United Kingdom» (1984) та «Kruslin v. France» (1990), які остаточно утвердили «якість закону» як автономну категорію. У статті обґрунтовано перехід ЄСПЛ від вузького формального легалізму до субстантивної (змістовної) концепції права. Згідно з цією позицією, «законом» визнається будь-яка чинна установка, включаючи акти виконавчої влади та судову практику, за умови їх відповідності критеріям якості, незалежно від їхнього офіційного місця в ієрархії нормативно-правових актів держави. Особлива увага приділена теоретичному розмежуванню категорій «правова визначеність» та «якість закону». Доведено, що якість закону є окремою необхідною умовою (*sine qua non*) для існування верховенства права, виступаючи прикладним інструментарієм для досягнення стабільності правопорядку. Наголошується, що якісна норма має бути сформульована з достатньою точністю, щоб дозволити суб'єкту регулювати свою поведінку та передбачати наслідки своїх дій.

У висновках підкреслено, що для правової системи України імплементація цих стандартів має стратегічне значення в контексті європейської інтеграції та правової реформи. Автономне тлумачення якості закону визначено як ефективний механізм подолання інституційних дефектів вітчизняної законотворчості, обмеження надмірних дискреційних повноважень органів влади та запобігання свавіллю, що є критично важливим для зміцнення демократичного ладу та захисту прав людини в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Ключові слова: якість закону, верховенство права, Європейський суд з прав людини, передбачуваність, доступність, правова визначеність, автономне тлумачення, прецедентна практика.

Sychova K.O. The quality of law as a component of the rule of law principle in the ECHR case-law.

This article provides a comprehensive theoretical and legal inquiry into the concept of the «quality of law» as an immanent and indispensable component of the Rule of Law principle within the case law of the

^{*} Науковий керівник: д.ю.н., проф. Севрюков Д. Г.

European Court of Human Rights. The relevance of this study is underscored by the profound crisis currently facing the Western legal tradition, characterized by the erosion of fundamental legal tenets and a perilous trend toward the instrumentalization of law by political authorities to achieve opportunistic objectives. Drawing upon recent reports from international organizations, specifically the 2026 Freedom House data, the author identifies a global decline in democratic freedoms and the rise of autocratic tendencies, which pose a direct threat to the predictability and clarity of legal regulation.

The paper offers a rigorous analysis of the evolution of the «quality of law» doctrine in Strasbourg jurisprudence. It traces the conceptual development from the landmark case *The Sunday Times v. the United Kingdom* (1979), which established the foundational requirements of accessibility and foreseeability, to *Malone v. the United Kingdom* (1984) and *Kruslin v. France* (1990), which solidified «quality of law» as an autonomous legal category. The author substantiates the ECtHR's transition from narrow formal legalism toward a substantive conception of law. Under this paradigm, «law» is defined as any effective regulatory instrument – including executive acts and judicial precedents – provided they satisfy qualitative criteria, irrespective of their formal rank within a domestic normative hierarchy. Particular emphasis is placed on the theoretical distinction between «legal certainty» and the «quality of law». The study posits that the quality of law serves as a distinct *sine qua non* for the Rule of Law, acting as an applied instrument for ensuring the stability of the legal order. It is argued that a qualitative norm must be articulated with sufficient precision to enable subjects to regulate their conduct and reasonably foresee the consequences of their actions.

The conclusions highlight that for the Ukrainian legal system, the implementation of these standards is of strategic importance in the context of European integration and ongoing legal reforms. The autonomous interpretation of the quality of law is identified as an effective mechanism for rectifying institutional defects in domestic law-making, curbing excessive administrative discretion, and preventing arbitrariness. These measures remain critical for strengthening democratic institutions and safeguarding human rights amidst contemporary global transformations.

Key words: quality of law, rule of law, the European Court of Human Rights, foreseeability, accessibility, legal certainty, autonomous interpretation, case-law.

Постановка проблеми. У сучасному правовому середовищі спостерігається криза західної правової традиції, що виявляється в ерозії фундаментальних принципів права та його інструменталізації політичною владою. Глобальні тенденції занепаду демократії та зростання автократії безпосередньо загрожують передбачуваності та чіткості правових норм. У таких умовах концепт «якості закону» трансформується з суто техніко-юридичної вимоги у багаторівневу систему критеріїв, яка виступає ключовим запобіжником проти свавілля влади та політичного популізму. Для України, в контексті адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, особливої гостроти набуває проблема подолання інституційних дефектів законотворчості та забезпечення реального захисту прав людини через імплементацію європейських стандартів «якості закону».

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у теоретичному осмисленні концепту якості закону як іманентного елемента принципу верховенства права у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини та обґрунтуванні переходу від формального легалізму до змістовного панування права. Робота спрямована на розкриття еволюції доктрини якості закону від справи «*The Sunday Times v. the United Kingdom*» до сучасних стандартів, що включають вимоги доступності, передбачуваності та чіткості норми, а також на аналіз якості закону як автономної концепції, яка дозволяє ЄСПЛ оцінювати внутрішні норми держав незалежно від їх формального місця в ієрархії актів. Важливою складовою мети є розмежування категорій «правова визначеність» та «якість закону», обґрунтування субстантивної концепції закону та доведення того, що дана доктрина виступає ключовим запобіжником проти свавілля влади, політичного популізму та інструменталізації права в умовах сучасної кризи демократії. Крім того, дослідження має на меті підкреслити стратегічну важливість імплементації цих стандартів для правової системи України з метою подолання інституційних дефектів законотворчості.

Стан опрацювання проблематики. Теоретичне підґрунтя концепту «якості закону» та принципів верховенства права досліджувалося в працях провідних правознавців та суддів міжнародних інституцій. Зокрема, значний внесок у розуміння цієї категорії зробив суддя Європейського суду з прав людини Егідіус Куріс, який аналізував взаємозв'язок між верховенством права та якісними характеристиками норми (*Grundnorm*). Вимоги до ясності та передбачуваності правового порядку як запо-

біжника свавілля також спираються на класичні ідеї Лона Фуллера щодо внутрішньої моралі права. Проблематику адаптації українського цивільного законодавства до європейських стандартів якості, зокрема через призму правової реформи, досліджували Р. Шишка, О. Шишка та інші. Незважаючи на наявність ґрунтовних праць, стрімка зміна політичного ландшафту та сучасна криза правових традицій потребують оновленого аналізу доктрини «якості закону» як автономного інструменту захисту принципу верховенства права в умовах глобальних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. У сучасному правовому дискурсі концепт якості закону постає не лише як техніко-юридична вимога до нормативного матеріалу, а як іманентний елемент принципу верховенства права. Крізь призму прецедентної практики Європейського суду з прав людини (далі – **ЄСПЛ, Суд, Страсбурзький суд**) ця категорія трансформується у багаторівневу систему критеріїв, що висуваються до законодавства. Теоретичне осмислення вказаного поняття зумовлене необхідністю розкриття сутнісного змісту правових норм, що дозволяє обґрунтувати перехід від формалістичного легалізму до змістовного панування права, де закон виступає надійним орієнтиром правомірної поведінки суб'єктів.

Перш за все необхідно визначити, що поняття «якість закону» (*quality of the law*) не є закріпленим безпосередньо в тексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – **Конвенція, Європейська конвенція з прав людини**), проте є фундаментальною автономною концепцією, яка розкривається серед іншого у судових рішеннях ЄСПЛ. Зауважимо, що спершу, по суті, ЄСПЛ сформулював основні вимоги, які пізніше стали частиною доктрини якості закону: доступність (*accessibility*) та передбачуваність (*foreseeability*) (справа «The Sunday Times v. the United Kingdom» 1979 року) [1, с. 143; 4, с. 161] [5]. Хоча сам термін «якість закону» у цьому рішенні ще не використовувався, Суд визначив, що норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з достатньою точністю, щоб громадянин міг регулювати свою поведінку. Надалі ЄСПЛ безпосередньо використав вираз «якість закону» у справі «Malone v. the United Kingdom» 1984 року, у якій визначено, що вислів «відповідно до закону» не просто відсилає до національного законодавства, а й стосується якості закону, вимагаючи від нього відповідності принципу верховенства права, згаданому в преамбулі Конвенції. Крім того, також було встановлено, що хоч Суд розглядає справи лише після того, як всі внутрішні засоби правового захисту вичерпані, проте є виняток, коли ЄСПЛ виявляє, що внутрішні засоби є неефективними або коли питання їх ефективності є центральним у скарзі заявника [6]. Важливо також наголосити, що справа «Kruslin v. France» 1990 року часто називається першою, де ЄСПЛ використав саме аргумент про «якість закону», адже було визначено, що закон, який дозволяє таємне прослуховування, повинен бути достатньо чітким, щоб надати особі адекватний захист від свавільного втручання. У цій справі було встановлено порушення, оскільки національне право не містило чітких гарантій щодо категорій осіб, тривалості заходів та процедур знищення записів [7]. Можемо презюмувати, що Страсбурзький суд як орган, який у ході своєї еволюції трансформувався з суду з прав людини в «охоронця» верховенства права, що фактично виконує функції «Європейського конституційного суду», поступово почав оцінювати якість національного законодавства в абстрактному порядку (*in abstracto*), не обмежуючись аналізом лише конкретного факту порушення прав заявника. Крім того, ЄСПЛ відійшов від формального розуміння закону як виключно акту парламенту, натомість утвердивши субстантивну (змістовну) концепцію «закону», згідно з якою норма має відповідати певним якісним критеріям, незалежно від її формального місця в ієрархії актів [4, с. 6]. Визначимо, що основними аспектами цієї концепції є те, що:

- поняття «якості закону» є автономним, що дозволяє ЄСПЛ оцінювати внутрішні норми не з погляду їхньої дійсності в межах національної конституції, а з погляду відповідності міжнародному договору та принципам верховенства права;
- суд вважає «законом» будь-яку чинну норму, незалежно від її місця в системі актів. Це охоплює не лише статутне право (закони парламенту), а й акти виконавчої влади нижчого рангу (наприклад, королівські декрети чи регламенти), а також звичаєве право та судову практику. Варто врахувати, що незалежно від письмової чи усної форми закону, незалежно від його позитивної чи судової природи, фактичною вимогою законності є «належна» якість внутрішнього положення, з точки зору його притаманної ясності, передбачуваності, точності та доступності [2, с. 230].

Тож можемо підсумувати, що термін «якість закону» як складова принципу верховенства права – це, по суті, результат судової доктрини (продукт еволюційного тлумачення) Європейського суду з прав людини, який згодом був імплементований у документи Венеціанської комісії (наприклад, Звіт про верховенство права від 2011 року, у якому вимоги до якості нормативних актів розглядаються

як необхідна складова принципу верховенства права; Контрольний список для оцінки дотримання верховенства права від 2016 року, який безпосередньо містить детальне роз'яснення елементів якості закону) та Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) для оцінки відповідності держав стандартам верховенства права (прикладом може слугувати Висновок КРЕС № 20 від 2017 року, який присвячений ролі судів у забезпеченні єдності та цілісності застосування закону, де поняття якості закону згадується в контексті обов'язку судів виправляти невідповідності через тлумачення) тощо.

Наголосимо, що розгляд якості закону саме як автономної складової верховенства права зумовлений тим, що ці категорії перебувають у відносинах інструментарію до фундаментального ідеалу (засіб та мета), адже якість закону не є окремим від верховенства права явищем (самодостатньою метою), а є його необхідною передумовою. Якщо верховенство права є «духом» Конвенції, то якість закону – це набір характеристик норми, без яких цей дух не може бути реалізований на практиці. Тож це фундаментальна необхідна умова (*sine qua non*) для існування та функціонування верховенства права [1, с. 158]. Зазначені вище твердження відповідають, наприклад, позиції судді ЄСПЛ Егідіуса Куріса, який стверджував у своїй роботі, що закон не може справді панувати, якщо він сам не підпорядковується вищій нормі (*Grundnorm*), лише у такому випадку він вважається якісним законом, та ідеєю Лона Фуллера, відповідно до яких, якщо правовий порядок не відповідає мінімальним вимогам (як-от зрозумілість, оприлюднення, відсутність суперечностей та зворотної сили), його не можна назвати законом у повному розумінні цього слова. Таким чином, якість закону у цьому контексті є сукупністю якісних характеристик, які роблять закон сумісним із верховенством права, фактично являючи собою його прикладний, змістовний вимір у демократичному суспільстві.

У даному контексті також вбачається за необхідне розмежувати такі елементи принципу верховенства права, як правова визначеність та якість закону. Попри їхню часту ідентифікацію в науковому дискурсі через спільні критерії – ясність, передбачуваність, доступність нормативних актів тощо, – ці категорії потребують окремого теоретичного аналізу. Як було встановлено вище, у сучасній правовій доктрині якість закону визнається автономною складовою верховенства права, оскільки вона висуває самостійні вимоги не лише до формальної наявності нормативного акта, а й до його внутрішнього змісту. Правова визначеність у цьому контексті виступає результируючим елементом принципу верховенства права, який гарантує стабільність правопорядку та захист від свавілля. Отже, ці компоненти є нерозривно пов'язаними: двозначність норми априорі унеможливує стан правової визначеності, тоді як відсутність орієнтації на забезпечення такої визначеності нівелює саму сутність вимог до якості закону.

Безперечно сформована ЄСПЛ доктрина «якості закону» сьогодні набуває особливої ваги, оскільки розгортається на тлі глибинних трансформацій правової реальності. Сучасний занепад верховенства права постає передусім наслідком кризи західної правової традиції, що виявляється в ерозії її засадничих принципів і концептуально окреслюється через низку ключових аспектів:

- підпорядкування права політиці, а саме те, що замість доктринального пріоритету права над політичною владою спостерігається його прогресуюча інструменталізація задля реалізації волевиявлення владних суб'єктів. Відтак, трансформації правового поля трактуються не як результат іманентної логіки саморозвитку системи, а як наслідок зовнішньої детермінації та тиску сторонніх чинників. Це прямо суперечить вимозі «передбачуваності» закону, адже правова норма стає заручницею політичної кон'юнктури.
- глобальний занепад свободи та демократії, що підтверджується даними, згаданими у доповіді Freedom House «Freedom in the World 2026: The Growing Shadow of Autocracy», – погіршення політичних прав і громадянських свобод спостерігається у 54 країнах, і лише у 35 країнах було зафіксовано їхнє покращення. На сьогодні лише 21 % населення світу живе у країнах із рейтингом «вільні», порівняно з 46 % два десятиліття тому.
- вплив популізму та радикалізму в умовах світових криз та конфліктів, що супроводжується дегуманізацією «іншого» та пріоритетом «ідеологічної доцільності» над нормами права. Це призводить до розмивання чіткості закону, дозволяючи свавільне втручання держави у приватну сферу під приводом «суспільного блага».

Незважаючи на ці загрозливі ознаки, криза не обов'язково означає крах. Сама ідея верховенства права не покинута, і традиція має потенціал до опору. Виявляється, що ключем до подолання цієї кризи може виступати повернення до сутнісного змісту правових норм: закон має бути не просто інструментом влади, а якісним орієнтиром, що обмежує свавілля. Через діяльність національних та

міжнародних судів, які продовжують наполягати на критеріях доступності та передбачуваності, правовий порядок може перейти на новий етап свого розвитку.

Що стосується правової системи України, згідно із Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» № 1629-IV від 18.03.2004 року, державна політика у цій сфері є частиною правової реформи та спрямована на забезпечення спільних підходів до нормотворення з обов'язковим дотриманням вимог Європейського Союзу. Відповідно до позиції Конституційного Суду України у рішенні № 22-рп/2004 від 24.12.2004 року, утвердження і забезпечення прав людини є головним обов'язком держави, що вимагає законодавчого закріплення чітких механізмів реалізації цих прав. Будь-яка законодавча невизначеність розцінюється як загроза верховенству права та юридична підстава для свавілля, що прямо суперечить зобов'язанням України щодо зміцнення демократичної, соціальної та правової держави [3, с. 15]. З огляду на це, впровадження аналізу автономного тлумачення поняття «якості закону» за стандартами ЄСПЛ стає критичним для національної системи, адже дозволяє вчасно виявляти інституційні дефекти законодавчості та адаптувати вітчизняну практику до загальноєвропейських стандартів правовладдя.

Висновки. Концепт «якості закону» у прецедентній практиці ЄСПЛ є не просто формальною вимогою до юридичної техніки, а фундаментальним інструментом забезпечення верховенства права. Трансформація Страсбурзького суду у фактичного «охоронця» верховенства права зумовила перехід від вузького легалізму до субстантивної концепції «якості закону», згідно з якою будь-яка норма – незалежно від її місця в ієрархії джерел – повинна відповідати критеріям доступності, передбачуваності та чіткості. У сучасних умовах глобальної кризи правових традицій та зростання політичного популізму доктрина якості закону постає ключовим запобіжником проти свавілля влади та інструменталізації права. Для правової системи України автономне тлумачення цієї категорії має стратегічне значення, оскільки воно не лише вимагає адаптації національного законодавства до європейських стандартів, а й зобов'язує державу забезпечувати реальний захист законних очікувань громадян через чітке визначення меж дискреційних повноважень органів влади. Таким чином, якість закону є тією необхідною умовою (*sine qua non*), без якої неможливе існування стабільного демократичного ладу та ефективного функціонування правової держави (зокрема, України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kūris E. On the rule of law and the quality of the law: reflections of the constitutional-turned-international judge. *Teoría y Realidad Constitucional*. 2018. № 42. P. 131–159. DOI: <https://doi.org/10.5944/trc.42.2018.23654>
2. Lupo N., Piccirilli G. European Court of Human Rights and the Quality of Legislation: Shifting to a Substantial Concept of 'Law'?. *Legisprudence*. 2012. Vol. 6, no. 2. P. 229–242. DOI: 10.5235/175214612803596668
3. Updating Civil Legislation in Accordance with European Quality Standards: The Example of Ukraine / R. Shyshka, O. Shyshka, N. Shyshka, A. Slipchenko, M. Tkalych. *DIXI*. 2022. Vol. 24, no. 1. P. 1–27. DOI: <https://doi.org/10.16925/2357-5891.2022.01.11>
4. Van der Sloot B. The Quality of Law. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law (JIPITEC)*. 2020. Vol. 11, no. 2. P. 160–186. URL: <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0009-29-50989>
5. The Sunday Times v. the United Kingdom (No. 1), judgment of 26 April 1979, Series A no. 30. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584>
6. Malone v. the United Kingdom, judgment of 2 August 1984, Series A no. 82. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57533>
7. Kruslin v. France, judgment of 24 April 1990, Series A no. 176-A. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57626>

Дата першого надходження рукопису до видання: 13.03.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації: 10.05.2026